

Maxim Gorkij: vynořování epoch z hlubin zapomnění

Ivo Pospíšil

Na zkouškách z disciplín týkajících se ruské literatury se nutím studentů ptát na různé spisovatele a díla, například v rámci problematiky ruského románu, ruské literární klasiky, ale také nejnovější literatury, oné směsice postmoderny, postpostmoderny, kvázipostmoderny, neorealismu a obnovené moderny v srovnávacím nebo žánrovém či areálovém pohledu na pomezí triviality. Nutím proto, že se obvykle dočkám nějaké strašné odpovědi, která mě potom budí ze spánku, i když jsou i čestné výjimky. Někdy je to boj s větrnými mlýny: nečte se nebo se čte málo a nerozumí se. Čemu? Když jde o ruskou literaturu, tak Rusku a jeho literatuře. Tváří v tvář realitě není divu. Pokud jde o samotné Rusko a jeho dějiny, chybí nám přísná historicitá, to, co bylo dříve – nehledě na ideologické tlaky – ve vzdělané populaci běžné. Dnes jde spíše o tlak mediální, který s sebou nese nový schematismus a ideologickou manipulaci: pojmy jsou přibližné, používají se „krátká spojení“, jde o schémata, nálepky (labels), které se někomu přiřknou a nejdou odlepit: „bolševik“ není většinová radikální frakce ruské sociální demokracie nebo později radikální proud komunismus, ale nadávka, což lze v běžném užívání pochopit, ale nemůže to být východiskem seriózního zkoumání a poznání, stejně jako revoluční demokrat, vlastně ruský radikální pozitivista, bývá dnes chápán spíše pejorativně jako jednoznačný vulgarizátor, např. pokud jde o chápání společnosti, umění a literatury; podobně slovo „sovětský“ neznamena vztah k samosprávným radám vojenských, později dělnických a rolnických zástupců, které historicky vznikaly nejprve na frontě první světové války v odporu k válce, později jako nástroje, ovšem zneužívané - jako v revolucích takřka vždy, správy země, ale pejorativní označení diktatury nebo celé epochy. Prostě v ruském autokratickém prostředí se evropské ideové impulsy proměňovaly, deformovaly, často nabývaly anomální podoby právě vzhledem k jiných podmínkách, v nichž se realizovaly. Z ruského

středověku, jehož písemnictví se ovšem čte v staroslověnském originále (jistě východoslovanské redakce), v jazyce, jemuž Rusové bůhvíproč říkají staroruština, jen zřídka a spíše fragmentárně, neboť počet hodin jazyka staroslověnského dramaticky poklesl a v důsledku relativně volnějšího výběru předmětů zde chybí pevná návaznost dovedností (představte si, že by tak postupovali v učňovských oborech, i když mám někdy pocit, že dnes tak i postupují; někde se mu rusisté v rámci modernizace neučí vůbec, i když ruština zdědila celou staroslověnskou gramatiku a spoustu staroslověnské slovní zásoby), neboť musíme být „praktičtí“ a hlavní je současnost. Jen si tak vzpomínám, jak mi jeden můj brněnský učitel vyprávěl, jak ho v 60. letech minulého století v Praze peskovali, že se zabývá „starobou“: „Současnost, Mandát (doc. Jaroslav Mandát, 1924-1986), současnost!“ Nihil novi sub sole. Občas se onde mihne Nestorův letopis ruský (Pověst' vremennych let) nebo protopop Avvakum či nějaký náboženský cestopis, kázání, o Slově o pluku Igorově se mnoho neví. Z 18. století pár jmen, ačkoliv je i u nás k dispozici antologie v originále. U klasiky 19. století je to ovšem lepší, ale znají se jen vrcholy, spíše však „teoreticky“ - četba je hodně děravá: více se ví o ruské moderně a avantgardě, ale jaksi výběrově, většinou bez znalosti společenského pozadí. Nebo naopak se ruský středověk zkoumá sémioticky nebo kognitivisticky tak, že se jeho podstata ocitá v síti moderních a postmoderních pojmů, ztrácejí se reálné historické obrysy a kontexty a zmíněné metody jako nástroje hlubšího poznání se v takové aplikaci jeví jako samoúčelné, synchronně vyvázané z historických souvislostí. Ví se o ruské literární emigraci, ale jen o té po roce 1917, resp. 1920, nic o malém, ale významném exilu 19. století.

Proč tolik o starých věcech, antikvariátu ruské literatury v souvislosti s Maximem Gorkým? Jelikož on sám jako samouk z toho vycházel a toto vše se zrcadlí v jeho díle, vše měl načteno, neboť „za vše, co je ve mně dobrého, vděčím knize“. Ale celá epocha zmizela: ta zvaná sovětská. Z ní zůstávají většinou jen autoři, kteří všechna svá díla nemohli ve své době publikovat nebo vycházela až

po jejich smrti nebo v zahraničí (za Gorbačova v době tzv. glasnosti a perestrojky se tomu říkalo „navrácená literatura“) - onde Andrej Platonov, tu Michail Bulgakov, nositelé Nobelovy ceny kromě Michaila Šolochova (ostatně se už po léta tvrdí, že takřka všechno opsal), Alexandr Solženicyn, o němž se ví jen to, že byl politicky zdatný, protisovětský a žil v emigraci (o jeho osobní genezi a pozdních názorech obvykle nic). Záslouhou některých českých rusistů se z ruského prostoru vyjímají autoři a díla, která pak vytvářejí zcela nový celek takříkajíc k našemu obrazu. Je otázka - a sami Rusové si ji kladou a odpovídají na ni často zcela záporně - totiž zda ta tzv. sovětská literatura přinesla vůbec nějaké hodnoty. Sovětská nemusí přece ještě vyjadřovat nějakou ideologii, je to prostě literatura jistého období, jež vycházela oficiálně, většinou s problémy, a tedy se musela přizpůsobovat poměrům, které nebyly lehké. Ostatně každé umění se musí se svou realitou potýkat: jde spíše o míru represe. Takže Leonid Leonov (1899-1994) a Konstantin Fedin (1892-1977), kdysi pokládání za důstojné nástupce Tolstého a Dostojevského, zcela zmizeli z dohledu, stejně jako satirici Michail Zoščenko (1894-1958), Ilja Ilf (1897-1937) a Jevgenij Petrov (1903-1942), mizejí i další generace jako Andrej Vozněsenskiij (1933-2010), jehož si ještě pamatujeme, jak shrbený uctivě hovoří s paní Nancy Reaganovou (1921-2016) ve svém sídle v Peredělkině; zůstal Boris Pasternak, spíše však jako autor románu Doktor Živago, snad tři básnířky (Anna Achmatovová, Marina Cvetajevová, Bella Achmadulinová), když stranou zůstala řada dalších, ví se o konceptualistech, obecně o undergroundu - to je přirozený vývoj, že se vypoukle jeví to, co bylo zamlčováno.

Mezi „sověty“ zapadl i Maxim Gorkij, resp. Alexej Maximovič Peškov (1868-1936), slavný hlavně v carských dobách, kdy si už vysloužil titul světového autora, povídkáře, romanopisce a hlavně dramatika, jímž bylo fascinováno Rusko i svět, politického vězně, exilového autora, který žil v Severní Americe a na Capri, kde založil školu sociálních demokratů a přednášel zde kurz ruské literatury jako bohohledač a bohostrůjce, jenž se vrátil, aby podpořil válečné úsilí Ruského

impéria, poté zase podpořil obě revoluce roku 1917 a nakonec tu druhou jako socialista kritizoval, spíše však její důsledky a krajnosti, potom se zase uchýlil do zahraničí, což někteří nazývali léčením tuberkulózy, jiní zase politickou manifestací a pak slavnostní návrat a navenek ostudné cesty po SSSR, jež tak kritizoval Alexandr Solženicyn v Souostroví GULAG. Sovětský Gorkij, ještě zjednodušeně vykládaný, zastřel celostní pohled na tohoto světového autora, takže ho v 90. letech 20. století i v Rusku četl jen málokdo a kladně o něm v podstatě nepsali. To se dnes změnilo, otázka je, zdali mu to vždy prospělo. Ale přece jen po době potápění Gorkého přichází doba jeho vynořování z hlubin, jakož i celé jeho epochy.

Známá Haßliebe v česko-ruských vztazích obecně se podepsala také na přijetí Gorkého v českém kulturním prostoru, navíc podporována „mizením“ Gorkého z postsovětské reality, ale nebylo tomu tak vždy. Na rozdíl od sovětského zbožnění deformovaného, ochuzeného Gorkého, jak si ho k svému obrazu vytvořila sovětská literární kritika, historie a teorie, český pohled byl i tehdy racionálnější, z odstupu a nadhledu, ale o nic méně pozitivní, v němž nechyběla ani jistá emoce. Recepce ruské literatury u nás není nikdy přímočará, naopak klikatá, přerývaná, často záměrně antagonistická, pohybující se od nadšení k totální negaci, zasažená politickou tendencí, v níž se ztrácí estetická kvalita děl. Typické často je, že recepce v jedné epoše nezrcadlí mechanicky recepci v ruském prostředí, někdy jde o dvě zcela protikladná hodnocení (zbožnění Fadděje Bulgarina, jehož české překlady zastínily Puškina, jindy zase politicky motivované nadšení poezií Jevgenije Jevtušenka nebo poetologický impakt Andreje Vozněsenského, potom rychlý úbytek zájmu až k novému kultu Mariny Cvetajevové s hyperbolizovaným vztahem k Čechám apod.).

Hlavní dílo T. G. Masaryka *Rusko a Evropa* (původně vydáno v Lipsku u Eugene Diederichse, 1867-1930, ve dvou dílech pod názvem *Zur russischen Geschichts- und Religionsphilosophie: soziologische Skizzen*, I.-II., 1913) kompletně v něm. originále 1995, česky 1996) obsahuje rusistiku v širokém slova

smyslu – a literatura vlastně prochází jako červená nit všemi díly, ale je obsažena hlavně v třetím. F. M. Dostojevskij jako záminka i brána k Rusku, umělec, jenž je sledován jako výstup ruského filozofického myšlení a kritické analýzy ruských spisovatelů a jejich děl.

Jak pasáže o Dostojevském, tak portréty A. S. Puškina s komparací Oněgin - Faust, pojednání o Byronovi a Mussetovi, M. J. Lermontovovi, N. V. Gogolovi, I. A. Gončarovovi, I. S. Turgeněvovi, L. N. Tolstém a M. Gorkém včetně stati o dekadenci, mohou být směle konfrontovány se soudobou i dnešní sekundární literaturou. U člověka Masarykových mravních názorů nepřekvapí kritický pohled na dekadenci, k níž - poněkud překvapivě, ale vzhledem k jeho kritériím logicky - řadí i A. P. Čechova. V podstatě negativně hodnotí Leonida Andrejeva (viz podobné hodnocení českého překladatele a historika literatury A. A. Vrzala, který jeho tvorbu nahlíží z pozice katolické etiky - snad by to mohl být i další styčný bod při zkoumání peripetií Masarykova vztahu ke katolictví; z pozic poetiky a naratologie má k tvorbě L. Andrejeva skeptický vztah i rusista Miroslav Drozda) a M. P. Arcybaševa (hniloba, degenerace, sexuální patologie), zato pro Maxima Gorkého má jen slova chvály nebo alespoň apologie. Masaryk si povšiml, že Gorkého dílo svým vnitřním ustrojením a pnutím směřuje k vytvoření velkého epochálního díla a uvedením do souvislosti s *Bratry Karamazovými* naznačil i Gorkého komplex: „Gorkij sice až dosud nevytvořil velké dílo, jako jsou Bratři Karamazovi nebo Faust, ale jeho malé skici a dramatické obrazy nejsou malé, svědčí o veliké ideji a velikém srdci. Moderní člověk zvyklý na telegramy se také projevuje umělecky v krátkých skicách.” (Masaryk 1996, III., s. 359).

Zde se Masaryk na dosah přiblížil Gorkému a spojuje je právě vztah k Dostojevskému: oba přitahuje, ale oba se ho bojí, neboť odhaluje cosi velmi nepříjemného a nezvládnutelného; proto se oba snaží vybudovat něco, co by Dostojevského převyšovalo: Masaryk ve sféře filozofie dějin a etiky, Gorkij

přímo v oblasti umělecké (Gorkého román *Život Klima Samgina*, 1925-1936, zůstal jediným svědectvím olbřímího úkolu, který si spisovatel ve snaze vytvořit epochální dílo polemické vůči Bratrům Karamazovovým předsevzal).

Rusko a Evropu koncipoval Masaryk jako stavbu, která mu měla umožnit lépe pochopit Dostojevského, tedy jednoho ruského spisovatele: muselo to být velké přitahování, ona Haßliebe, láska-nenávist, která ho s Dostojevským spojovala - snad ještě spíše než nenávist a láska je to vědomí přesnosti, s jakou Dostojevskij vyložil fenomén Ruska na pozadí obecných nejistot lidské duše; také Dostojevskij o sobě říkal, že je realista, ale “realista ve vyšším (či “nejvyšším – tak lze také překládat ruské slovo „vysšij“ – ip) slova smyslu”; v Dostojevském, kterého český novinář 19. století v krátkém nekrologu přiléhavě nazval “revolucionářem ozdobeným carským řádem”, je koncentrováno celé rozporné jádro ruské revoluce, pro a proti, ruský maximalismus a ruská láska ke krajnostem a propastem, metafyzická hlubina revoluce a její existenciální dimenze. Podobně uviděl ruskou revoluci již zmíněný L. Andrejev: Masarykovi se nelíbil kvůli své tzv. dekadenci, ale zajisté i proto, že rozostřoval jasné, racionalisticko-realistické etické kontury. Maxim Gorkij byl tehdy pro Masaryka spojen s novým optimistickým viděním světa, které vstřebává všechny hlubiny metafyziky a vychází z nich jakoby očištěno na světlo boží: Gorkého povídka Hořící srdce z cyklu Stařena Izergil - blízká ještě ruskému nietzscheovství s jeho tezí o nutnosti vůdců a nezbytí nadčlověka (což Masaryk možná nepostřehl nebo spíše postřehnout nechtěl) - mu poskytovala zřetelný klíč. Masarykův postoj k ruské literatuře a tomu, co v ní považoval za podstatné, je tak zrcadlící plochou jeho vztahu k ruské revoluci, jíž je tato literatura doslova přeplněna: na jedné straně přitahování, na druhé straně obava a ústup. T. G. Masaryk nabídl plodný interpretační klíč k fenoménu ruské revoluce: citlivý, jemný, nikoli razantní přístup, který povede o otevření a obnažení jevu, nikoli k jeho bočnímu atakování. Masarykova fascinace Ruskem, Dostojevským a ruskou revolucí dokládá v jistém

smyslu fatálnost fenoménu Ruska, ruského myšlení a ruské kultury a vyvrací představu okrajovosti a naprosté jinakosti, ba cizoty Ruska. Masaryk začal Rusko poznávat v 19. století, zaujala ho literatura a její spění k revolučnímu řešení společenské krize, v Rusku se nakonec zauzluje i rozuzluje jeho osud politika a představitel mladého státu. To, že Masaryk měl k různým podobám tzv. ruské revoluce někdy i zásadní výhrady, je všeobecně známo, stejně jako jeho postoj k marxismu a bolševismu. Na druhé straně zjevná skepse k teoriím a metodám ruských revolucí, jak je ztělesňovala po celá desetiletí právě ruská literatura, mohla být i Masarykovou niternou, osobní obranou před temnými hlubinami, do nichž ho uvádělo studium fenoménu Ruska, do něhož s takovou chutí pronikal, ale vždy chráněn výzbrojí a ochranným štítem vlastní kultury evropského kontinentu a anglosaskou smyslovou konkrétností a praktičností. Takto anebo podobně se s přízrakem ruské krajnosti a propastnosti projevující se ve fenoménu ruské revoluce potýkali také Václav Černý a Karel Čapek pohybující se mezi německým romantickým titánstvím (nedochovaná seminární práce o Faustovi), francouzskou modernou (překlady *Francouzská poezie nové doby*), americkým pragmatismem (publikovaná seminární práce *Filosofie praktického života*) a ruským maximalismem a pesimismem (Dostojevskij, Čechov; Pospíšil 1993).

Takových osobností z různých sfér, kteří vytvářeli koncepce svých oborů pod tlakem Ruska jako všestranně provokujícího fenoménu bylo více: Slovinec Matija Murko, jehož Masaryk sám povolal na Univerzitu Karlovu a jenž se poté stal také dlouholetým předsedou Slovanského ústavu, tehdy zařízení Ministerstva národní osvěty a zahraničí coby mocensky relevantní instituce, vyšel zase z ruské vědecké zkušenosti během svého studijního pobytu, jak o tom svědčí jeho nejprve česky vydané *Paměti* (1949).

Třetí část třetího dílu *Ruska a Evropy* zvaná *Titanismus nebo humanismus. Od Puškina ke Gorkému* obsahuje partie o Byronovi a Mussetovi: udiven může být jen ten, kdo nezná ruskou literaturu té doby a to, z čeho vyrůstala, tedy

z romantismu a jeho realistické kritiky. Nejvíce o sobě Masaryk prozrazuje v části o dekadenci, zejména v kritice Leonida Andrejeva a Arcybaševova románu Sanin. Nejkritičtější je tam, kde převažuje konstrukce místo spontaneity ve výstavbě syžetu místo přirozeného plynutí dramatického děje. Čistota a síla je to, co spojuje Masaryka a právě Gorkého, zvláště v nietzscheovské fázi jeho vývoje: hrdý člověk (ruské slovo „gordyj“ dříve znamenalo spíše „pyšný“, „nadutý“), se musí stát protipólem Andrejevových slabých, nervních postav. To se prolamuje do určité podoby teismu, jež mladý Masaryk nacházel v české nekatolické (čeští bratři), později přímo protestantské tradici, zatímco Gorkij v antropocentrickém chápání bohohledačství a bohostrůjcovství s oporou v Ludwigu Feuerbachovi. Takže na první pohled je tu předmětnost, utilitarismus hrdého, nezávislého člověka, ale za nimi je stesk a úporné hledání duchovního principu, nejvyšší ideje, Boha. Gorkij je pro Masaryka v tomto smyslu ideál: socialista, antropocentricky hledající Boha.

Slabá životaschopnost tvorby Maxima Gorkého se pociťovala už za sovětských časů: deformovaný výklad jeho osobnosti a díla, známý redukcionalismus jeho interpretace a recepce byly nápadné a vytvářely jeho obraz nejen v Rusku. V tomto ohledu se Maxim Gorkij nejednou srovnával s Karlem Čapkem - oba byli představiteli nové literatury 20. století, i když Gorkij byl mnohem starší a jeho kariéra se utvářela už od konce 19. století - nemluvě o diametrálně odlišné životní dráze a vzdělanostním zázemí. Oba se polemicky vymezovali k literatuře minulosti, vytvářeli nové estetické hodnoty i jazykově a stylově. Gorkij byl velmi brzy světově proslulý – podobně jako z Rusů později Boris Pasternak nebo Alexandr Solženicyn, totéž Karel Čapek a jeho bratr Josef zásluhou rychlé recepce anglosaským prostředím. A v českém prostředí se Gorkij stal kdysi kultovním spisovatelem, vlivným jevem, jenž působil na poetiku prózy 20. století. Obvykle se tu uvádí Josef Uher (1880, Borač u Tišnova – 1908), jemuž říkali „moravský Gorkij“, představitele české novorealistické „bosácké literatury“, hlavně dílem *Kapitoly o lidech kočovných* (1906), což odpovídalo

nejen obnově sociálního realismu, ale i politického anarchismu, a korespondovalo tak s úsilím ruských novorealistů počátku 20. století kolem nakladatelství Znanije (1898-1913), původně marxistické orientace, po převzetí Maximem Gorkým (1900) zaměřené na vydávání realistické literatury (publikovali tam I. Bunin, A. Serafimovič, J. Čirikov, L. Andrejev, V. Veresajev, Skitalec, A. Kuprin, I. Šmeljov aj.). V roce 1902, kdy si – vybaven bohatými honoráři – najal v Nižním Novgorodě jedenáctipokojový dům barona Kirschbauma, kam se nastěhoval s ženou a dvěma dětmi, byl podle ruských pramenů již autorem šestisvazkových sebraných spisů, asi 50 jeho děl vyšlo v 16 jazycích, bylo o něm napsáno 260 novinových a 50 časopiseckých článků a bylo vydáno více než 100 monografií. V naší Národní knihovně v Praze je evidováno se jménem Maxim Gorkij 880 položek.

Romanopisec Gorkij se pohybuje mezi třemi ruskými osobnostmi světové pověsti, kteří sami představují tři typy tvorby: harmonický, ale hořký a monologický realismus Lva Tolstého, chaotický vesmír vzpínající se k transcendentnu Fjodora Dostojevského, když už nebudeme plně souhlasit s Bachtinovým polyfonismem, a narativní heterogenita Nikolaje Leskova. Jeho první román (Foma Gordějev, 1899) vzniká na pozadí románů Lva Tolstého, poslední má být vrcholným světovým dílem (Život Klima Samgina, 1925-1936), uprostřed stojí kroniky Leskovova typu. Na půdě žánru románu se chtěl stát světovým a překonat samotného Dostojevského, jehož tvorbu a ideologii neměl rád, ale jehož uměleckou sílu cítil a vlastně ho proti své vůli obdivoval, avšak světového vrcholu nedosáhl. Jeho kontakty se stříbrným věkem, s poetikou moderny, zvláště se secesí, novoromantismem, dvoutvárný vztah k dekadenci a silné nietzscheánství vytvářejí podivuhodnou barevnou škálu Gorkého prózy, ale i dramatu a poezie. V tomto smyslu se znovu vkrádá do mysli blízkost Masarykovi – oproti samoukovi Gorkému – se špičkovým vzděláním, jenž však

stejně jako Gorkij po celý život hledal svou filozofickou cestu jako eklektik putující mezi póly racionalistického pozitivismu, Platónem a křesťanstvím.

Paradoxně právě román sehrál v době moderny klíčovou roli, neboť se stal finálním výsledkem epochy, která směřovala k velké syntéze umění, poetik a směrů právě v první polovině 20. století, což se markantně projevilo v experimentálních epických plátnech typu roman-fleuve, sága, románová epopěj, jak je psali Andrej Bělyj, James Joyce, Marcel Proust, Franz Kafka, později Vladimir Nabokov. Michail Bulgakov nebo Virginia Woolfová.

I když poslední Gorkého román *Život Klíma Samgina* se pokládal za jeho umělecký neúspěch, je to svého druhu neúspěch vítězný, neboť demonstruje hranice poetologického rozpětí románu jako vůdčího žánru literatury a jeho antropologického jádra. Zde se Gorkij asi zčásti mýlil, když se tak vzdaloval skeptickému a melancholickému obrazu světa čechovovského hrdiny a přírody jako lhostejného objektu.

Dílem Maxima Gorkého se v průběhu 20. a 21. století zabývali různí čeští kritici a historici literatury, mimo jiné Zdeněk Mathauser, Jaroslav Sekera, Miroslav Zahrádka, Zdeněk Pechal a další, zčásti i autor tohoto textu. V poslední době se objevil populární, esejisticky a čtivě napsaný portrét Gorkého z pera brněnského novináře a charitativního pracovníka, prozaika a esejisty Antonína Hošťálka.

V 80. letech 20. století na samém počátku Gorbačovovy perestrojky uspořádal redaktor časopisu *Kmen* (tehdy ještě přílohy *Tvorby*) diskusi o Gorkém. Přispěl jsem tam tehdy zamyšlením s názvem *Gorkij: vědomí hloubky a kontextu* a snažil jsem se najít východisko z tragické pozice Gorkého v českém prostředí v hlubinné recepci jeho myšlení v širším světovém rámci. O rok později tehdy mladý olomoucký rusista Zdeněk Pechal zkoumal ve své disertaci právě dráhu Gorkého jako romanopisce.

Češi se zabývali Gorkým zpočátku především proto, že jim ukázal do té doby skrytou tvář ubohého, chudého Ruska, jako samoukem, který byl ovlivněn

Naturphilosophie, Nietzschem a subjektivistickým viděním počátku 20. století, které se polemicky nebo souhlasně vrací k náboženským pramenům. Později na něj pohlíželi jako na průkopníka socialistického realismu a stylu nové epochy. Jaroslav Sekera se na něj díval očima sociologa a politologa, Zdeněk Mathauser spíše filozoficky pod maskou marxismu jako fenomenolog, můj brněnský učitel Jaroslav Burian (1922-1980) na něj pohlížel jako jeho známý, britský rusista Frank Borrás jako na umělce, nikoli ideologa, jako na mistra realistické poetiky.

Jaroslav Burian zkoumal nejprve detailněji *Život Klíma Samgina*, později se zabýval všemi románovými díly Maxima Gorkého. Takto je koncipován rukopis jeho habilitační práce, jejíž ruský překlad vyšel nedávno v Nižním Novgorodě v redakci ruské gorkoložky Mariny Urtincevové a mé. Byl to právě on, kdo jeho dílo za nepříznivých ideologických podmínek včlenil do vývoje světového románu i s využitím různých teorií románu a akcentoval těžko interpretovatelná díla, jejichž povaha protirečila tzv. oficiálnímu výkladu Gorkého, zejména a tzv. okurovský cyklus. Jemu vděčím za to, že jsem kdysi ukázal styčné body Gorkého a jeho milovaného Leskova právě v této spojnici románů *Městečko Okurov*, *Život Matveje Kožemjakina* a *Tři*, nemluvě o dalších prózách spjatých s kronikovými strukturami, čímž se románová kronika ukázala jako žánr historických zlomů a jako signál společenských kataklyzmat, která měla přijít. Není asi náhoda, že se kronika znovu právě dnes vynořuje ze zapomnění. Jeho chápání Gorkého jako autora mezi „novým realismem“ a modernismem, mezi materialistickou a idealistickou filozofií, racionalismem a náboženstvím představuje model prolínání marxistické literární vědy a metodologických impulsů spjatých se středoevropskými kořeny literárněvědné metodologie jako specifický příklad „třetí cesty“.

Je tedy nové vydání výboru z Gorkého „pro 21. století“ pestrou směsicí, jež ukazuje Gorkého jako autora mnohostranného talentu: povídkáře sociální orientace, bystrého pozorovatele cizích prostředí, novoromantického, secesního

lyrika, mistra rytmizované prózy, drsného realisty i budovatele kronikové stavby, o jejíž přelomovosti už byla řeč, autora pokusu o epochální román a současně publicistu a korespondenta. Texty jsou z pochopitelných důvodů spíše stručné komplety nebo menší ukázky děl větších rozměrů. Záměr vznikl z rozhovorů autora tohoto textu s autorem knížky o Gorkém Antonínem Hošťálkem, jehož zásluhou poskytl zapsaný spolek Moravskoslezský kruh podporu tomuto vydání; další podpora pochází od České asociace slavistů a Středoevropského centra slovanských studií. Naše díky patří překladatelce, konzultantce a korektorovi, hlavně však zmíněnému inspirátorovi překladu a edice Antonínu Hošťálkovi.

Související vybraná literatura

BODEN, D. (1968): *Das Amerikabild im russischen Schrifttum bis zum Ende des 19. Jahrhunderts*. Hamburg: Cram, de Gruyter Co.

BORRAS, F. M. (1967): *Maxim Gorky the Writer: An Interpretation*. Oxford: At the Clarendon Press.

БУРИАН ЯРОСЛАВ (2017): *Становление и развитие жанра романа в творчестве Максима Горького*. Монография. Ред.: Марина Уртминцева, Иво Поспишил. Перевод с чешского А. С. Матвеевой. Министерство образования и науки Российской Федерации, Федеральное государственное образовательное учреждение высшего образования, Национальный исследовательский Нижегородский государственный университет им. Н. И. Лобачевского, Нижний Новгород: Изд. Нижегородского госуниверситета,

ČAPEK, K. (1990): *Hovory s T. G. Masarykem*. Praha: Čs. spisovatel.

DROZDA M. (1990): *Narativní masky ruské prózy. Od Puškina k Bělému. Kapitoly z historické poetiky*. Praha: Univerzita Karlova.

HOŠŤÁLEK, A. (2014): *Gorkij*. Brno: Moravskoslezský kruh.

KAYSER, W. (1963): *Das sprachliche Kunstwerk: Eine Einführung in die Literaturwissenschaft*. Bern: A. Francke.

MASARYK, T. G. (1996): *Rusko a Evropa. Studie o duchovních proudech v Rusku I-III*. Praha: Ústav T. G. Masaryka. Svazek III. připravili Vratislav Doubek a František Kautman, doplněný a revidovaný překlad Jiřího Horáka.

MURKO, M. (1949): *Paměti*. Praha: Fr. Borový.

Nechte zapomenouti na sny mé. Korespondence T. G. Masaryka se Zdenkou Šemberovou (1996). Praha: Česká expedice, Riopress.

PECHAL, Z. (1988): *Cesty M. Gorkého k románu*. Olomouc: FF UP. Rukopis kandidátské práce.

PORTER, R. (1994): *Russia's Alternative Prose*. Oxford/Providence: Berg.

POSPÍŠIL, I. (1987): *Gorkij dnes: stav a problémy* (Maxim Gorkij a dnešek. Olomouc 1987). Rovnost 24. 10. 1987, s. 5.

POSPÍŠIL, I.: *Романы Максима Горького и серебряный век: традиции чешского прочтения*, Olomouc, v tisku.

POSPÍŠIL, I. (1998): *T. G. Masaryk a literárnost ruské revoluce*. In: Tomáš Garrigue Masaryk a ruské revoluce. Sborník příspěvků z V. ročníku semináře Masarykova muzea v Hodoníně 19. listopadu 1997, Hodonín: Masarykovo muzeum, s. 5-13.

POSPÍŠIL, I. (2000): *T. G. Masaryk jako rusista*. In: Tomáš Garrigue Masaryk a věda. Sborník příspěvků ze VII. ročníku semináře Masarykova muzea v Hodoníně 10. listopadu 1999. Hodonín: Masarykovo muzeum, s. 88-99.

POSPÍŠIL, I. (2009): *Revitalizace v ruské a české literatuře: dvě cesty*. In: *Revitalizácia kultúrnej tradície v literatúre*. Vedecký zborník. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Filozofická fakulta, Katedra slovenskej literatúry, Nitra 2009. Eds: Marta Keruľová, Silvia Lauková, s. 9-21.

POSPÍŠIL, I. (1994): *Václav Černý a ruská literatura*. *Slavia* 1994, 3, c. 331-337.

POSPÍŠIL, I. (1993): „Stará“ a „nová“ komparatistika: pragmatismus a ruský maximalismus u Karla Čapka. *Opera Slavica* 1993, 1, c. 16-24.

POSPÍŠIL, I. (2014): A. Hošťálek: *Gorkij*. Moravskoslezský kruh, Brno 2014. Proudy 2014, 1.

http://www.phil.muni.cz/journal/proudy/filologie/anotace/2014/1/Pospisil_Hosta lek_Gorkij.php#articleBegin

POSPÍŠIL, I. (2001): M. Zahrádka: *Maxim Gorkij v ohlasech české kritiků přelomu 19. a 20. století*. Olomouc: Vydala česká koordináční rada Společnosti přátel národů Východu za přispění Ministerstva zahraničí ČR 2001). *Opera Slavica* 2001, 3, s. 53-54.

POSPÍŠIL, I. (1986): *Je klasika ještě živá?* (M. Gorkij: O neopětované lásce, Praha 1986). *Rovnost* 11. 11. 1986, c. 5.

POSPÍŠIL, I. (1996): *The Early Anglo-American Reflections in Russian Literature*. *Germanoslavica. Zeitschrift für germano-slawische Studien*. Nr. 1, III (VIII), s. 67-75.

POSPÍŠIL, I. (1983): *Ruská románová kronika (Příspěvek k historii a teorii žánru)*. Brno: Filozofická fakulta UJEP.

POSPÍŠIL, I. (1986): *Labyrint kroniky. Pokus o teoretické vymezení žánru*. Brno: Blok.

POSPÍŠIL, I. (1992): *Proti proudu (Studie o N. S. Leskovovi)*. Brno: Sprint-Print.

POSPÍŠIL, I. (1992): *Rozpětí žánru*. Brno: Sprint-Print.

POSPÍŠIL, I. (2005): *Matija Murko a vybrané problémy literární vědy*. In: *Matija Murko v myšlenkovém kontextu evropské slavistiky*. Sborník studií. Eds: Ivo Pospíšil, Miloš Zelenka. Slavistická společnost Franka Wollmana se sídlem

v Brně, Ústav slavistiky FF MU v Brně, Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede ZRC SAZU, Ljubljana. Brno, s. 46-53.

POSPÍŠIL, I. (2005): *Ruský román znovu navštívený. Historie, uzlové body vývoje, teorie a mezinárodní souvislosti: Od počátků k výhledu do současnosti*. Ed.: Jaroslav Malina, obálka, grafická a typografická úprava Josef Zeman – Tomáš Mořkovský, Martin Čuta, ilustrace Boris Jirků. Nadace Universitas, Edice Scientia, Akademické nakladatelství CERM v Brně, Nakladatelství a vydavatelství NAUMA v Brně.

POSPÍŠIL, I. (2008): *Pátrání po nové identitě. Rusistické a vztahové reflexe*. Brno: SvN Regiony, Středoevropské centrum slovanských studií.

POSPÍŠIL, I. (2000): *K typu autorské osobnosti v ruské literatuře (N. S. Leskov a A. M. Remizov)*. In: Umění teorie a Zdeněk Mathauser. Slavia, Slovanský ústav, Euroslavica 2000, s. 419-425.

POSPÍŠIL, I. (2015): *Rusko a ruská literatura jako katalyzátor politického myšlení Tomáše G. Masaryka a několik souvislostí*. In: Europa Masaryka – Европа Масарыка – Evropa Masarykova. Tom monograficzny pod redakcją Iriny Poroczkiny i Romana Mnicha. Wydanie drugie poprawione. Sankt-Petersburg – Siedlce: Wydawnictwo IKR[i]BL, Colloquia Litteraria Sedlcensia, Studia Minora, volumen VII, s. 11-21.

POSPÍŠIL, I. (2012): *Jazyk, narace, žánr a kultura v literárních dílech N. S. Leskova*. In: *Jazykoveda v pohybe*. Ed.: Alena Bohunická. Autorky a autori venujú k životnému jubileu prof. PhDr. Oľgy Orgoňovej, CSc., a prof. PhDr. Jurajovi Dolníkovi, DrSc. Bratislava: FF UK, Katedra slovenského jazyka, Studia Academia Slovaca, s. 17-27.

POSPÍŠIL, I. (2010): *Základní okruhy filologické a literárněvědné metodologie a teorie (elementy, materiály, úvahy, pojetí, texty)*. Trnava: Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave, Filozofická fakulta.

POSPÍŠIL, I. (2013): *K teorii ruské literatury a jejím souvislostem*. Brno: Spisy Masarykovy univerzity v Brně, Filozofická fakulta, č. 413, Munipress.

POSPÍŠIL, I. (2017): Ярослав Буриан – чешский русист на грани эпох: неизбежность третьего пути. In: *Ярослав Буриан: Становление и развитие жанра романа в творчестве Максима Горького*. Монография. Ред.: Марина Уртминцева, Иво Поспишил. Перевод с чешского А. С. Матвеевой. Министерство образования и науки Российской Федерации, Федеральное государственное образовательное учреждение высшего образования, Национальный исследовательский Нижегородский государственный

университет им. Н. И. Лобачевского, Нижний Новгород: Изд. Нижегородского госуниверситета, s. 5-15.

POSPÍŠIL, I. (1986): Gorkij: vědomí hloubky a kontextu. Kmen 23/1986, s. VIII. *Maxim Gorkij a dnešek* (1987). Olomouc: Univerzita Palackého.

SEKERA, J. (1978): *Torzo člověka. Gorkého zobrazení měšťáka*. Praha: Lidové nakladatelství.

ZAHRÁDKA, M. (2001): *Maxim Gorkij v ohlasech české kritiků přelomu 19. a 20. století*. Olomouc: Vydala česká koordinační rada Společnosti přátel národů Východu za přispění Ministerstva zahraničí ČR.